

Uz Deklaraciju »Dominus Iesus – Gospodin Isus«

Ivan FUČEK

Sažetak

Uz Deklaraciju »Dominus Iesus«, o spasiteljskoj jedincatosti i univerzalnosti Isusa Krista i Crkve (Kongregacija za vjeru, od 6. kolovoza 2000.), autor u sintetičkom presjeku želi prikazati bitne naglaske sadržane u njezinih šest poglavlja: ne podaje o njoj reportažu nego »uz Deklaraciju« svoju teološku interpretaciju. U uvodu ističe dva lica iste medalje: vjere i morala; koleba li vjera, koleba i moral. Sve gleda u kontekstu brojnih reakcija protiv Dokumenta. Osvrće se na aktualni religijski relativizam, teološki pluralizam, pogrešni ekumenizam (u tri kategorije: povijesti, tolerancije i dijaloga). Iscrpnije prikazuje sržnost Dokumenta u dva dijela: Kristov misterij (s tri teze: Krist – definitivna objava; jednost ekonomije spasenja utjelovljenog Logosa i Duha Svetoga; jedincatost iste ekonomije), i misterij Crkve (u tri teze: jedina Kristova Crkva »subsistit« u Katoličkoj crkvi; u realnosti Božjeg–Kristova Kraljevstva; kao »necessitas–nužnost« spasenja).

Zbog cjelovitosti predmeta, autor interpretira dva najnovija dokumenta iste Kongregacije (Pismo poslano predsjednicima biskupskih konferencija i notu koja objašnjava pismo, u lipnju 2000.), a riječ je, protiv abusus, o ispravnoj teološkoj uporabi izraza »sestrinske crkve«. Napokon, interpretira i obranu ispravnosti nauka Deklaracije »Dominus Iesus«, koju je pred mnoštvom na Trgu sv. Petra, osobno papa Ivan Pavao II. izrekao 1. listopada 2000., prikazavši je kao svoju vlastitu (»che mi sta a cuore – koja mi je na srcu«), za koju je papa dao poticaj, kojoj je pratio izradbu i odobrio tekst.

Uvod

Sveti Otac Ivan Pavao II., 6. kolovoza 2000. »odobrio je i svojim autoritetom u plenarnoj sjednici potvrdio, naredivši da se publicira« Deklaracija *Dominus Iesus – Gospodin Isus*, o objavljenosti istini da je Krist jedini i sveopći Spasitelj svijeta a Katolička crkva jedina i sveopća Kristova crkva.¹ Dakle, temeljne istine kršćanstva. Inicijativa za izradbu dokumenta potječe od samoga

1 CONGREGATIONE PRO DOCTRINA FIDEI, *Declaratio »Dominus Iesus« – De Iesu Christi atque Ecclesiae unicitate et universalitate salvifica* (odsad se navodi DI), u: *L'Osservatore Romano*, Anno CXL – N. 206 (42.543), Citta del Vaticano: 6 settembre 2000, str. 6–8 (odsad se navodi OR); u tal. prijevodu: *Dichiarazione Dominus Iesus – Circa l'unicita e l'universalita salvifica di Gesu Cristo e della Chiesa*, u: OR – Documenti, Supplemento, N. 206, 6 settembre 2000, str. I–VII.

pape Ivana Pavla II., pa bi Deklaracija sasvim lijepo mogla biti odlična nova dogmatska enciklika: pisana je jasno, izvanrednom dogmatskom erudicijom, neumoljivom logikom i snažnom zgusnutom biblijsko-teološkom argumentacijom, zato (kažimo oprezno) možda najjači i najvažniji od svih dokumenata Svete Stolice ovoga stoljeća, dakako sadašnjega pape i Kongregacije za vjeru, pod vodstvom kard. Josepha Ratzingera. Dostojan je to tekst da se njime na pragu trećeg tisućljeća uklone oblaci relativnih učenja i ujedno, na kraju jedinstvene Jubilarne godine 2000., *okruni* dvotisućljetni točan nauk Katoličke crkve.

Odmah kažimo da *Dominus Iesus* nije, kako ustvrdiše neupućeni, uglavnom neki sažetak koncilskih i pokoncilskih tekstova, pa ne donosi ništa novo. Takav je sud paušalan, tipičan za neke novinare. Istina, dokument ne donosi nov dogmatski nauk. Ne može ga ni donijeti. Crkva nema ovlasti mijenjati vjeru i moral. U tom smislu nema teoloških senzacionalnih novosti, kako očekuju oni koji pravo ne razumiju ni Objavljenu riječ ni Tradiciju Crkve, ni kompetenciju crkvenog Učiteljstva. Svrha je *potvrditi* i *utvrditi* stoljetno konstantni nauk Crkve, sadržan u katoličkom *Credū*. Unatoč dokumentima Drugog vatikanskog sabora, unatoč jasno izrečenim istinama u novom Katekizmu, unatoč tolikim dokumentima Svete Stolice zadnjih godina, neke su bitne istine naše vjere ovih desetljeća u nekim krugovima bile zamagljene i dobile netočna tumačenja kao: Kristovo Božje sinovstvo – stoga istina o jednom sveopćem i apsolutnom Spasitelju svijeta, i dosljedno, o jednoj pravoj Kristovoj Crkvi »subsistentnoj« u Katoličkoj crkvi; zatim nije svejedno na kakvom pojmu ekumenizma (ekumenskog pokreta i ekumenske teologije) gradimo; nije nevažno pitanje međureligijskog dijaloga: što je to »interreligijsko« i koje su osobine pravog »dijaloga«? Ta i druga temeljna pitanja naše vjere u mnogome su se relativizirala, čak i na katedrama najviših katoličkih učilišta, u znanstveno filozofsko-teološkim raspravama, na stručnim simpozijima, u revijama religijske kulture i knjigama. Tako su mnogi novi nejasni izričaji, inače ugodni ušima, zbuñivali kako studente teoloških disciplina, tako i katoličku laičku inteligenciju, pa su se čule izreke: »Više ništa ne razumijem... Pošao sam na studij kao vjernik, završavam studij pitajući se vjerujem li još...« Drugi opaža: »Ne mogu shvatiti što i kako se to piše i govori...«

Dakako, *sensim sine sensu*, a sve u vidu približavanje drugim konfesijama i religijama, skretalo se na opasan put sinkretizma koji bi mogao u nekim aspektima dovesti i do otvorenog krivovjerja. Rečeno je i napisano: »Na koncu će biti jedna vjera...« A kako su vjera i moral dva lica iste medalje (»glava« = vjera, »pismo« = moral), jasno da, bilo kakvo ireničko učenje na području vjerskih istina, negativno utječe i na moral, koji je ionako već opasno poljuljan visokim valovima sekularizma, napose novim netočnim hipotezama i teorijama iz genetike i biološke etike. Sve to, najblaže rečeno, može dovesti do još veće zbuñenosti i nejasnoća u temeljnim istinama vjere i do novog neznanja, indiferencije i odbacivanja katoličke vjerničke prakse.

»Tipičan tekst«, kako se to kaže (*textus typicus*), kao i uvijek u važnim crkvenim dokumentima, pisan je latinskim jezikom a praćen prijevodima na glavnim svjetskim jezicima. Osrednje je veličine, s 23 marginalna broja, uvodom (br. 1–4), sa šest poglavlja (br. 5–22) i zaključkom (br. 23). Prvo poglavlje govori o punini i definitivnosti objave Isusa Krista (br. 5–8); drugo o utjelovljenom Logosu i Duhu Svetom u djelu spasanja (br. 9–12); treće o jedincatosti i općenitosti spasiteljskog otajstva Isusa Krista (br. 13–15); četvrto o jedincatosti i jednosti Crkve (br. 16–17); peto o Crkvi, kraljevstvu Božjem i kraljevstvu Kristovu (br. 18–19); šesto o Crkvi i religijama u odnosu prema spasenju (br. 20–22) i zaključkom (br. 23).

Istoga dana objavljivanja teksta u *L'Osservatore Romano* (6. rujna 2000., točno mjesec dana nakon odobrenje), u »Sala stampa« Svete Stolice, dokument je predstavljen Crkvi i svijetu. Tom prigodom je kard. Josef Ratzinger, prefekt Kongregacije za vjeru, govorio o kontekstu i značenju dokumenta. Nadbiskup Tarcisio Bertone, tajnik iste Kongregacije, upozorio je na vrijednost i stupanj autoriteta dokumenta. Mons. Fernando Ocariz iznio je njegov ekleziološki sadržaj. A teolog Angelo Amato vrlo je koncizno predočio kristološke aspekte. Sva su četiri govornika odlično nastupila, dakako, i izazvala burnu diskusiju nazočnih novinara.² Kad ovo pišem (početkom studenoga) već je u *L'Osservatore Romano* objelodanjeno više članaka službenih komentara od za to pozvanih teologa, pa kad se napuni njihov broj, po običajnom načinu Svete Stolice, izaći će u posebnom svesku.

Mene je zamolilo uredništvo *Obnovljenog života* da prikažem dokument. To činim rado, ali se strogo ograničujem na stanovito »prvo informiranje«, kako ga osobno vidim, želeći, koliko je moguće, biti objektivan. Dakako, u toj koncepciji nije mjesto zalaziti u analizu pojedinih teoloških problema obrađenih u dokumentu. S druge strane, taj prikaz nije reportaža, nego više »ocjena«, ne iscrpna nego sintetički obavještajna, teološkim stilom i metodom samog dokumenta. Uvjeren sam da će se, nakon objavljivanja prijevoda na hrvatskom jeziku u našem tisku svojim radovima, prije svih, oglasiti naši vrsni dogmatičari. Bio bi znatan propust ako to ne bi učinili. Osim samoga teksta, osim četiri spomenuta referata održana u Sala stampa Svete stolice od 6. rujna, osim poplave negativnih reakcija preko svih vrsta medija kojih je priličan broj na mome radnom stolu, najviše vrednujem »obrambeni govor« (nazovimo ga tako!) samog Svetog Oca, koji je na Trgu sv. Petra uz molitvu Angelusa u nedjelju 1. listopada 2000., nakon kanonizacije 120 kineskih mučenika, i ostala 3 sveca izrekao pred nazočnim vjernicima iz čitava svijeta.

2 RATZINGER, Joseph, *Contesto e significato del documento*, u: OR, Anno CXL – N. 206 (42.543), Citta del Vaticano: 6 settembre 2000, str. 9; BERTONE, Tarcisio, *Valore e grado di autorità*, ondje, str. 9; OCARIZ, Fernando, *I contenuti ecclesilogici*, ondje, str. 10; AMATO, Angelo, *I contenuti cristologici*, ondje, str. 10.

Uragan reakcija

Nije se čuditi. Kao uvijek, kad se objelodani važniji dokument Svete Stolice, ako dublje zadire u pitanja vjere i ćudorednoga života, nađemo se u zaglušnoj buci, smiješnoj orkestraciji mnoštva praznih napisa po novinama i časopisima, pa u poplavi pustih riječi s radija, televizije i interneta. Stječe se snažan dojam da oni najglasniji nisu tekst ni vidjeli a kamoli pročitali. Papiguju jedni od drugih neke istrgnute izreke vraćanjem na svoje otrcane i zastarjele parole i floskule: o navodnoj »zastarjelosti« nauka Crkve; njegovoj »neprihvatljivosti« za današnjeg čovjeka; o vraćanju u skolastički »predtridentski« način mišljenja i izražavanja, a da se ne govori o »brisanju« Drugog vatikanskog sabora. U tom prosvjedu čuju se i riječi o novoj »inkviziciji« koja ovaj put čak izopćuje druge crkvene zajednice. Sve u svemu, oni tvrde: »Takav tekst ne može biti na čast Katoličkoj crkvi sada, u slavlju jubilarne godine, kad se od Crkve ne očekuju osude nego pomirljivi glasovi.«

Drugi, ali i neki katolici osuđuju »neekumeničnost« dokumenta, ustvari rušenje onoga što je velikim naporima postignuto Deklaracijom *Nostra aetate* na Drugom vatikanskom saboru, pa diplomacijom prema Židovima, Muslimanima, Budistima i samim kršćanskim zajednicama izvan Katoličke crkve. Digle su glas negodovanja i istočno pravoslavne crkve raznih obreda, protestanti različitih provenijencija, anglikanci, sve do takozvanih »novih religijskih pokreta«, otprije poznatih pod imenom »sekt«. Tim činom, tvrde, zatvara se i »međureligijski dijalog« koji je »uspješno« počeo s istočnim religijama: budistima, brahmanima, raznim »novim religijskim skupinama«, sa svojim klimaksom u zajedničkoj molitvi u Asizu: sve se to sada ruši. Neki su se okomili i na »tvrđ skolastički jezik«, na »zatvaranje mogućnosti spasenja izvan Katoličke crkve«, na nevjerovatnu »prepotentnost katolika«, na »diktatorski davno preboljeni stil i način«. Ima ih koji se boje za novu »izolaciju Katoličke crkve«, za vraćanje u doba kad nismo »umjeli čitati znakove vremena« itd.

Nije samo »Prvi svijet« (Europa i Sjeverna Amerika) u svojim predstavnicima, uglavnom novinarima, ustao protiv Deklaracije *Dominus Iesus*, nego i »Drugi svijet« – iz nekadašnjeg komunističkog bloka, na čelu čak s moskovskim patrijarhom i nekim pravoslavnim episkopima. Isto tako i »Treći svijet« nije želio ostati »nevažan« i na repu kritika i prosvijeda, iako ne više akcentima i sadržajima »teologije oslobođenja«, koja je izgubila prodornu snagu, jer neki od glavnih njenih protagonista objelodaniše »retractationes« svojih nekadašnjih teza.³ Nije vrijedno pabirčiti po tim praznim prosvjednim tekstovima.

3 Da ne opterećujemo mnoštvom nevrjednih protestnih napisa, preporučujem da se pročita izvrstan intervju: RATZINGER, Joseph, Es scheint mir absurd, was unsere lutheranische Freunde jetzt wollen. Die Pluralität der Bekenntnisse relativiert nicht den Anspruch des Wahren, u: *Frankfurter allgemeine Zeitung (Feuilleton)*, Frankfurt: 22. September 2000, Nr. 221, Seite 51–52; usp. isti intervju u skraćenom obliku pod naslovom: La pluralita delle confessioni non relativizza l'esigenza del vero: il Cardinale Joseph Ratzinger risponde ai critici, u: OR, 8 Ottobre 2000, pag. 4–5.

Ustvari ne donose nijedan vrijedni dokaz pred kojim bismo se trebali zaustaviti i zamisliti pitajući se: nije li doista Sveta Stolica pretjerala, nije li današnji papa totalno zastario, dok, kao nijednom lideru na svijetu, dva milijuna mladih dolaze s njime satima boraviti – pjevati, šaliti se, igrati, a onda od tog Velikog svećenika čuti najozbiljnije evanđeoske riječi i najzahtjevnije Kristove smjernice za vjerski i moralni život, što se i opet dogodilo prošloga kolovoza u Tor Vergata kod Rima.

Već je više godina raspravljanje između kršćanstva i drugih religija krenulo putem sve šireg uvjerenja da sve religije *jednako* svoje vjernike vode spasenju. Takva teologija religijskog pluralizma, točnije *relativizma*, otpočela je otprilike sredinom ovog stoljeća. S time je temeljno povezano pitanje teološkog pluralizma.

Religijski relativizam

Ima danas više teoloških oblika religijskog pluralizma koji na istu razinu stavlja sve religije. Izjava *Dominus Iesus* izrijeком ih ne opisuje, ne svodi ih na isti nazivnik i ne označuje jednakom formulom. Ona ih izvrsno poznaje i ima pred očima njihove pretpostavke, njihovu filozofsku i teološku prirodu i strukturu.

Spomenimo neke važnije. Poznati su već nekoliko desetaka godina slogani i ideologizirane tvrdnje nekih protestantskih, onda i katoličkih filozofa i teologa, da o Božjoj istini jedva što spoznajemo, ne možemo je dohvatiti, stoga je bolje o njoj šutjeti. »Sensim sine sensu« tj. pomalo ali dosljedno uvedeno je, u pilatovskom smislu skeptika–agnostika, relativističko i subjektivističko poimanje istine uopće, pa ono što će jednima vrijediti kao istina – primjerice, teozima koji slijede Drugi vatikanski sabor i Učiteljstvo, drugi će *a priori* istu istinu zanemarivati i, možda, protiv nje nastupati, a da tekstove nisu temeljito prostudirali. S najezdom mnogih gurua s Istoka, simpatijom (da ne kažem divljenjem) prema zasadama i praksi budizma i islama, kritički oštro postavlja se razlika između logike i logičnog mentaliteta Zapada i simboličkog i slikovitog mentaliteta Istoka, što danas vrlo pogoduje »kulturi slike«, pa mu se daje prednost i na Zapadu. S druge se strane razvio jaki subjektivizam u onih mislilaca filozofa i teologa koji razum smatraju i postavljaju jedinim izvorom spoznaje, služeći se jednostranom epistemologijom (sve se spoznaje isključivo razumom), dok se Božja objava zanemaruje, stavljajući je na razinu »objava« drugih religija. Padom metafizike postupno se stiglo do odbacivanja metafizičkog tumačenja otajstva utjelovljene Božje Riječi, pri čemu će se ta temeljna Istina kršćanske vjere ili zaobići, ili tumačiti nebulozno i netočno, ili će se zavodljivim formulama govoriti o čovjeku Isusu iz Nazareta, zapravo spretno zaniijekati Kristovo božanstvo, da u prvi mah studenti ili čitatelji toga i ne opaze. Ima autora i profesora teologije koji u refleksije svojih predavanja i objelodanjenih spisa uvode stanoviti eklekticizam, služeći se kategorijama posuđenim

iz drugih filozofskih i religijskih sustava, ne opazivši pri tome ili zanemariivši opaziti, kako unutarnju nekoherentnost istih posuđenih kategorija, tako i njihovu nespojivost s katoličkom vjerom. Prisutna je i jaka težnja da se tekstovi Svetoga pisma tumače samovoljno, prema shvaćanju i stajalištu dotičnog bibličara, a izvan dvotisućljetne Predaje Crkve, pa netko reče: »Koliko egzegeta, toliko egzegetskih 'škola'.«

I na taj način su minirane mnoge istine katoličke vjere. Dvotisućljetna evanđeoska misijska poruka Crkve stavljena je u opasnost od ovih teorija, koje *religijski pluralizam* nastoje opravdati, ne samo *de facto* nego i *de iure* (iz principa) (DI 4). Dosljedno tome mnoge se istine prešućuju ili ih se napušta. Stavljajući se u pitanje i sama Objava Isusa Krista, koja, navodno, nije definitivna ni potpuna. Time je bit kršćanske vjere, glede vjerovanja drugih religija, vrlo oslabljena. Nadahnutost knjiga Svetoga pisma više nije svetinja. Kristovo božanstvo, znači, osobno jedinstvo između Vječne Riječi (*Logosa*) i Isusa iz Nazareta, dovodi se u pitanje. S time, dakako, i jedinstvo ekonomije spasenja utjelovljene Riječi, kao i značenje poslanja Duha Svetoga. Dosljedno tome, ne priznaje se ni spasiteljska jedincatost i univerzalnost otajstva Isusa Krista, pa ni spasenjsko univerzalno posredništvo Crkve. Odbacuje se nerazdvojivost, iako u različnosti, između Božjega kraljevstva, Kristova kraljevstva i Crkve. A onda postojanje (*subsistentia*) jedine Kristove Crkve u Katoličkoj crkvi. Korijenje tih i takvih stajališta »valja potražiti u pretpostavkama bilo filozofske bilo teološke prirode koje priječe poznavanje i prihvaćanje objavljene istine« (DI 4).

Takav način mišljenja pogađa *srž* kršćanske vjere u nekoliko smjerova zbog pogrešne metodologije ekumenizma: u kategoriji povijesti, u načelu snosljivosti i u praksi dijaloga.⁴

Pogrešni ekumenizam

1. *U kategoriji povijesti*: Isus iz Nazareta je povijesna Osoba zato, kažu, ne može biti istovjetan s realnošću živoga Boga, jer je Bog apsolutan. A Apsolutan se ne može potpuno i definitivno objaviti u povijesti. U povijesti, naime, mogu postojati samo uzori koji se odnose na »Potpuno različitog«. Ima teologa koji, doduše, ispovijedaju da je Isus Krist pravi Bog i pravi Čovjek, ali smatraju da njegova Objava nije ni kompletna ni definitivna, nego je treba vidjeti u odnosu prema objavama drugih religijskih genija i utemeljitelja religija. Time se uvodi zabluda da su sve religije prema kršćanstvu komplementarne, dapače bitno ekvivalentne, zapravo da »dopunjuju« kršćanstvo. Crkva bi bila samo »jedan od putova« spasenja pokraj ostalih, koje nude druge religije (DI 21). Katolička crkva solidarno ne niječe tim religijskim predajama da posjeduju neke sastav-

4 Slijedim tumačenje (koje mi se čini najbolje) kard. Ratzinger, u: *Contesto e significato del documento*, u: OR, Anno CXL – N. 206 (42.543), Citta del Vaticano: 6 settembre 2000, str. 9.

nice religioznosti (*semina Verbi*).⁵ Neke njihove molitve i obrede možemo uzeti kao »evanđeosku pripravu« (*praeparatio evangelica*) za Kristovo Evanđelje, ukoliko one potiču ljudsko srce da se otvori Božjemu djelovanju.⁶ »Njima se ipak ne može pripisati božansko podrijetlo ni spasenjska učinkovitost *ex opere operato*, što je svojstveno kršćanskim sakramentima. Po drugoj strani ne smijemo smetnuti s uma da njihovi obredi, ukoliko su ovisni o praznovjerju i drugim zabludama (usp. 1 Kor 10,20–21), tvore, dapače, zapreku za spasenje« (DI 21). Tamo gdje je dobro pomiješano sa zlom ne možemo smatrati »pripravom na Evanđelje«, nego samo ondje gdje Duh Kristov djeluje. Možemo, dakle, reći da ima sastavnica spasenja i prisutnog dobra i u religijama, ukoliko u njima i preko njih Kristov Duh djeluje; ne, dakle, u samim religijama kao takvima.

Ali religijski relativizam tvrdi da ni Crkva, ni dogma, ni sakramenti nisu za spasenje apsolutno nužni (*necessitate medii*): to su ograničene stvarnosti *povijesnog* eona, kojih je sudionik u prvom redu čovjek. Pridati im apsolutni značaj i smatrati ih nužnima za stvarni istinski susret s Bogom, značilo bi dignuti ih na božansku platformu, a Bog je »sasvim drukčiji«. Ali to je ključ iluminista i pozitivista za racionalističko očitavanje povijesti. Teološki ključ povijesti, naprotiv, priznavši autoritet Božje riječi, bar glavnija događanja registrira u svjetlu vjere i priznaje da im nije prvotni sudionik čovjek nego sam Bog: takvi događaji su »znakovi vremena«, koje valja Božjim svjetlom prozreti, jer tvore »povijest spasenja«. Zaboravlja se da je Krist dao Crkvi puninu sredstava spasenja, što nije uvjetovano čovjekom ni njegovim zaslugama, nego jedino Kristovom milošću. Pa »ukoliko ljudi ne odgovore mišlju, riječju i djelom, ne samo da se neće spasiti nego će biti strogo suđeni« (DI 22).

Smatrati, kažu, napokon, da se u Isusu iz Nazareta nalazi *univerzalna istina* koja bi u našoj povijesti potpuno obvezivala, a prenosi je Crkva, bio bi fundamentalizam, to jest apsolutiziranje vlastitih vrijednosti i stajališta, slično poznatom protestantskom pokretu ovoga stoljeća, napose u Sjedinjenim Američkim Državama. On brani temeljne istine kršćanstva: Kristovo božanstvo i njegovo tjelesno uskrsnuće, ali tumačenju Biblije, u njezinoj povijesnoj dimenziji, književnim vrstama i njezinom originalnom značenju, jedva posvećuje neku pozornost. Fundamentalizam Katoličke crkve izvršio bi atentat na moderni mentalitet i u isto vrijeme bio bi opasna prijetnja suvremenoj snošljivosti i dijalogu.⁷

2. *U kategoriji snošljivosti.* Drugi čimbenik pogrešne ekumenske metodologije je u shvaćanju i primjeni načela *snošljivosti* (tolerancije, od lat. *tolerare* = *podnositi*). Nekad je taj izraz označivao podnošenje ili dopuštanje raznih

5 Usp. Drugi vatikanski sabor, Dekret *Ad gentes*, br. 11, i Deklaraciju *Nostra aetate*, br. 2.

6 IVAN PAVAO II., Enciklika *Redemptoris missio*, br. 29; *Katekizam Katoličke crkve*, br. 843.

7 Usp. O'COLLINS, Gerard – FARRUGIA, Edward G., *A Concise Dictionary of Theology*, New York: Paulist Press, 1991., 82.

zala od društvene zajednice kako bi se izbjegla veća zla. »U novije vrijeme pojam označuje način ponašanja u kome se, ne prihvaćajući ili čak osuđujući drukčija gledišta i djelovanja, ipak dopušta njihovo postojanje radi poštivanja tuđe slobode savjesti, religioznih, političkih i drugih uvjerenja.«⁸ Jasno, treba poštivati slobodu savjesti, stav i religiju svakoga, kako nas je naučio Drugi vatikanski sabor, a sada zahtijeva isti dokument *Dominus Iesus* (DI 22). Nema sumnje, riječ je o jednom od temeljnih načela humane etike, da ne govorimo o katoličkoj moralci koje su korijeni u našem Vjerovanju, jer ozbiljno uzima u obzir opciju, vjersko uvjerenje i opredjeljenje svakoga.

Danas se, nažalost, manipulira načelom snošljivosti (tolerancije) i poštivanjem svačijeg vjerskog uvjerenja. Događa se, naime, da se svi sadržaji različitih vjeroispovijesti, kao i religiozno–etički život, stavljaju na *istu platformu*. Više ne postoji jedna objektivna i univerzalna istina, jer se, navodno, Bog ili Apsolutni, objavljuje pod raznim imenima, i sva su ta imena jednako istinita. Ta lažna ideja snošljivosti vezana je s gubitkom i odreknućem pitanja o pravoj istini. Mnogi je danas shvaćaju kao nevažno, ili pitanje drugoga reda. Na taj način jasno do izražaja dolazi intelektualna slabost sadašnje kulture, koja više i ne postavlja pitanje o istini. Tako se bitnost religije više ne razlikuje od nebitnosti. Vjera se ne razlikuje od praznovjerja. Religiozni kultovi od magije. Iskustvo od iluzije. Napokon, bez ozbiljna traženja istine, tada i samo poštivanje drugih religija postaje apsurdno i protuslovno, jer više nema *kriterija* po kojemu bi se moglo ustanoviti što je u nekoj religiji pozitivno, razlikujući od onoga što je negativno – plod obmane, praznovjerja ili magije.

3. *U kategoriji dijaloga*. Treći, možda najzavodljiviji i najnejasniji čimbenik, jest pitanje *dijaloga* ili traženja i pronicanja istine »u mudrosti razgovorom«: dokazivanjem i slušanjem protudokaza. Proces nije jednostavan, naprotiv nekad vrlo složen: mnogo ovisi o subesjedniku. Čini se da je danas pojam dijaloga dobio drugo, vrlo različito značenje od onoga što je htio Drugi vatikanski sabor o dijalogu s nekršćanima.⁹ Dijalog, točnije ideologija dijaloga, danas nadomješta katoličke misije i hitnost obraćenja: dijalog nije više put traženja i nalaženja istine, proces kojim se drugome otvaraju sakrivene dubine

8 MIŠIĆ, Anto, *Rječnik filozofskih pojmova*, Split: Verbum, 2000, 265; O'COLLINS, Gerard – FARRUGIA, Edward G., *A Concise Dictionary of Theology*, New York: Paulist Press, 1991., 245–246, gdje se govori o toleranciji–netoleranciji tijekom povijesti, napose na vjerskom području; usp. Drugi vatikanski sabor, dokumente: GS 28, 73, 75; AG 11; DH 1.

9 Usp.: dijalog s poganima AG 11; sa sljedbenicima ostalih poganskih religija NA 2; s nekršćanskim religijama i kulturama AG 34; sa Židovima NA 4; laika katolika s ostalim ljudima dobre volje u socijalnim i javnim pitanjima AA 14; s onima koji drukčije osjećaju u političkim, socijalnim i religioznim pitanjima GS 28; Teološki fakulteti trebaju promicati dijalog s nekršćanima GE 11; Pripremati dijalog s profesorima etnologije i profesorima religija AG 41; laike treba izobrazavati za dijalog s vjernicima i nevjernicima AA 31; trebaju upoznati vještinu razgovaranja AA 29. Zatim se u raznim tekstovima Drugoga vatikanskoga sabora govori o ekumenskom dijalogu kao sredstvu djelovanja među prikladno pripremljenim stručnjacima različitih zajednica: UR 4, 9, 11, 13, 14, 18, 21, 22, 23; AA 21; GE 11.

onoga što je doživljavao u svome religioznom iskustvu, ali što želi upotpuniti, pročistiti, učvrstiti u susretu s *definitivnom i potpunom Objavom Boga u Isusu Kristu*. Kard. Ratzinger, na temelju svog velikog iskustva kao prefekt Kongregacije za vjeru i nadstojnik Međunarodne teološke komisije, kaže:¹⁰ »Dijalog u novim ideološkim koncepcijama, prodro je i u katolički svijet, pa i u stanovite teološke i kulturalne ambijente. To su, nažalost, u bitnome relativističke 'dogme', gdje se više ne ide za 'obraćenjem' i 'misijama'.«¹¹ U relativističkoj misli vlastiti stav ili vjera stavlja se na *istu razinu* s uvjerenjima drugih. Na taj se način *sve* svodi na ravnopravnu (paritetsku) razmjenu stavova i uvjerenja, koja, prema tome, ne mogu biti nego relativna. A sve se to provodi sa svrhom da se postigne maksimum suradnje i integracije među raznim religijskim koncepcijama. Logički zaključak takve filozofije, čvrsto povezane s relativističkom logikom, neminovno vodi raspadu kristologije, soteriologije i ekleziologije. Takva je filozofija usađena u temelje bilo europske »post–metafizičke« misli, bilo u temeljima »negativne teologije« Azije.

Rezultat je porazan: »Lik Isusa Krista time gubi na svom značenju spasiteljske jedincatosti i univerzalnosti. Činjenica pak da se relativizam, u sučeljenju s obilježjima kulture, predstavlja kao istinska [jedina] filozofija čovječanstva, sposobna da bude garant tolerancije i demokracije, onoga koji nastavlja obranom kršćanskog identiteta s nakanom da širi univerzalnu i spasiteljsku istinu Isusa Krista, stavlja ga se na rub događanja. Uostalom, treba reći da ta kritika protiv apsolutnosti i definitivnosti Objave Isusa Krista, a koju kršćanska vjera brani, ustvari šuruje s lažnim poimanjem tolerancije.«¹²

10 RATZINGER, Joseph, *Contesto e significato del documento*, u: OR, Anno CXL – N. 206 (42.543), Citta del Vaticano: 6 settembre 2000, str. 9

11 Družba Isusova zadnjih je godina donijela mnogo odličnih smjernica za dijalog na mnogim razinama, kao i s pripadnicima drugih religija. Ima jedan navod koji se donekle različito nalazi u Dekretima zadnje generalne kongregacije i u Dopunskim odredbama Ustanova. Uzimam prvi (jednostavniji): osobno se trudim pozitivno protumačiti taj 130. stavak *Dekreta 34. generalne kongregacije Družbe Isusove* koji govori o Crkvi i dijalogu među religijama. Nakon navoda iz *Redemptoris missio* br. 56, navodi izreku iz Saveza Azijskih biskupskih konferencija, od 1992.: »Dijalog... ne smije 'nikad postati strategijom za postizanje prelaska na drugu vjeru'. Uz to dvije opaske: 1) nijedna biskupska konferencija nema ovlasti donositi nov »autentičan« nauk koji nije u skladu s općim naukom Učiteljstva (tu valja upozoriti na *Motu proprio* Ivana Pavla II., o teološkoj i pravnoj naravi biskupskih konferencija, od 21. svibnja 1998., o čemu sam izvjestio u: *Obnovljenom životu*, 53, Zagreb: FTI, 1998., 457–468); 2) a izraz »strategija« valjda ne želi biti jednak »prisiljavanju«, moralnom ili na drugi način. Svakako, izraz se može pogrešno shvatiti, zato ne smatram da je sretno izabran kao navod u tako važnom tekstu 34. generalne kongregacije Družbe Isusove: usp. *Dekreti 34. generalne kongregacije Družbe Isusove*, Zagreb: Provincijalat HPDI, 1997., br. 130.

12 RATZINGER, Joseph, *Contesto e significato del documento*, u: OR, ondje, str. 9.

Kristovo otajstvo

Izjava *Dominus Iesus* upućuje na tri katolicima poznata kristološko–soteriološka doktrinalna sadržaja našega Vjerovanja.

1. Prvi brani tezu: *Isus Krist je punina i konačnost (definitivnost) Objave* (DI 5–8). Čemu ta tvrdnja, koju svi znamo i prihvaćamo? Treba je ponovno dokazivati protiv onih koji protuslovno nama govore da je Isusova objava ograničena, nepotpuna i nesavršena pa je valja upotpuniti objavama drugih religija. Riječ je o njihovu pogrešnom stajalištu. Oni smatraju da potpuna istina o Bogu ne može biti »monopol« nijedne povijesne religije, prema tome ni kršćanstva. Nijedna nije kadra adekvatno izraziti unutrašnje Božje Otajstvo.

Tu tvrdnju Deklaracija odbacuje, jer se protivi *vjeri Crkve*, koja u poslušnosti vjere čvrsto drži da je Isus, Riječ Očeva (*Logos*) »put, istina i život« (Iv 14,6). On je taj koji je objavio *puninu* Božjega Otajstva: »Boga nikada nitko ne vidje: Jedinorođenac – Bog – koji je u krilu Očevu, on nam ga obznani« (Iv 1,18). Uz taj Ivanov tekst ekumenski prijevod Biblije kaže: »Čovjek je potpuno nesposoban da sam dopre do izravnog spoznavanja Boga (Pnz 4,12; Ps 97,2). On može samo težiti za tim« (Iv 14,8). »Jedinorođenac« se u nekim rukopisima bilježi: »samo Jedinorođenac«. »On nam ga obznani«, Ivan želi reći: »Jedinorođenac, koji neograničeno sudjeluje u Očevu životu, jedini može dovesti ljude do spoznanja i života. Isus će biti po svemu što jest, što čini i što kaže, objavitelj i očitovanje Božje.«¹³ S pravom, dakle, Deklaracija tvrdi da je Božja osoba utjelovljene Riječi *punina, potpunost i univerzalnost kršćanske objave*: »Istina o Bogu nije poništena ili smanjena ako je rečena ljudskim jezikom. Naprotiv, ona ostaje jedina, puna i potpuna, budući da onaj koji govori i djeluje jest utjelovljeni Božji Sin« (DI 6). Dosljedno tome, kršćanska objava u sebi uključuje svaku drugu spasenjsku Božju objavu danu ljudima.

Deklaracija ovdje upozoruje na razliku između teološke kreposti vjere i ljudskog vjerovanja. »Dok je *teološka krepost vjere* prihvaćanje u milosti sve objavljene istine, 'koja dozvoljava da se prodre u dubinu misterija i pomaže da ga se suvislo shvati' (*Fides et ratio*, 13), dotle je *vjerovanje* u drugim religijama onaj skup iskustva i misli, što tvori bogatstvo ljudske mudrosti i religioznosti, koje je čovjek u svome traženju idealizirao i stavio u službu svoga odnosa s Božanstvom i Apsolutnim« (DI 7). Nažalost, ta distinkcija nije uvijek prisutna u suvremenoj teološkoj refleksiji. Zato se nerijetko identificira teološka vjera, to jest u poslušnosti prihvaćanje istine koju nam je objavio sam Jedan i Trojstveni Bog, s vjerovanjima u drugim religijama, znači, s religioznim iskustvom. A religiozno je iskustvo tek na putu traženja apsolutne istine, lišeno pristanka Bogu objavitelju. »To je jedan od motiva, zbog kojega se nastoji reducirati, ponekad sve do nijekanja, razliku između kršćanstva i drugih religija« (DI 7). Ukoliko bi se pak svetim tekstovima drugih religija htjela pridati inspiracija

13 *Novi zavjet s uvodima i bilješkama Ekumenskog prijevoda Biblije*, Zagreb: KS, 1992., 269.

Duha Svetoga, tada ćemo doći na to da stanovite čimbenike dobrote i milosti, ukoliko ih imaju, ne mogu imati na drugi način nego jedino preko Kristova misterija utjelovljenja i otkupljenja (DI 8).

2. Drugi kristološko–soteriološki doktrinalni sadržaj brani tezu: *Spasenja (ekonomija spasenja) je jedinstveno zajedničko djelo utjelovljenog Logosa i Duha Svetoga zajedno* (DI 9–12). Čemu i ta tvrdnja kad se u vjeri od početka kršćanstva neprekidno brani jasan nauk Katoličke crkve? Deklaracija tom tezom želi pokazati neutemeljenost trostruke hipoteze onih koji nastoje teološki utemeljiti religijski pluralizam, tako da relativiziraju i umanje originalnost i apsolutnost Kristova misterija.¹⁴ Hipoteza im je trostruka.

Prva hipoteza religijskog pluralizma vidi Isusa iz Nazareta kao *jednu od tolikih* povijesno–spasenjskih inkarnacija Vječne Riječi. On nije objavitelj božanskoga isključivo, nego komplementarno prema drugim povijesnim likovima. Takvu neutemeljenu hipotezu Izjava *Dominus Iesus* odbija dokazujući da je Vječna Riječ i Isus iz Nazareta jedna jedina Božja osoba. Samo je Isus iz Nazareta Sin Božji i Riječ Očeva. Prema tome se protivi kršćanskoj vjeri uvoditi bilo kakvu separaciju između Riječi (*Logosa*) i Isusa Krista. Isus je utjelovljena Riječ, jedna i nedjeljiva osoba, sebe učinila čovjekom da sve spasi (DI 10).

Druga njihova pogrešna hipoteza, izvedena iz prve, postavlja *rascjep u samu ekonomiju misterija Božje Riječi*. Po njima nije jedna nego dvostruka ekonomija spasenja: prvu treba pripisati vječnoj Riječi, a drugu utjelovljenoj Riječi. Prva ima prednost »univerzalnosti«, a druga je omeđena samo na kršćane, iako će u njoj Božja nazočnost biti punija negoli u drugim religijama (DI 9). Deklaracija, dakako, odbacuje takvu samovoljnu hipotezu i potvrđuje vjeru Crkve u jedinstvenoj (jedincatoj) ekonomiji spasenja, kakvu je želio Jedan i Trojstveni Bog, »u izvoru i u središtu koje je otajstvo utjelovljenja Riječi, posrednika Božje milosti na planu stvaranja i na planu spasenja« (DI 11). Isus Krist, Sin Božji, postavši čovjekom, jedini je posrednik i otkupitelj cijeloga čovječanstva. Pa ako postoje čimbenici spasenja i milosti izvan kršćanstva, njihov izvor i središte nalazi se u misteriju utjelovljene Riječi.

Treća njihova pogrešna hipoteza uvodi *raskol između ekonomije Duha Svetoga i ekonomije utjelovljene Riječi*. Prva je univerzalnija, druga nema te univerzalnosti. I ta se hipoteza teško protivi vjeri Katoličke crkve. Utjelovljenje Riječi je događaj trojstvenog Boga: »Isusov misterij, misterij utjelovljene Riječi, mjesto je nazočnosti Duha Svetoga i princip svoga izlivanja na čovječanstvo, ne tek u mesijansko doba, nego i prije svoga povijesnog dolaska« (DI 12). Kristov je misterij čvrsto povezan s misterijem Duha Svetoga. Isus izvodi spasiteljsko djelo u svome Duhu Svetom i preko svoga Duha Svetoga. Djelo mu se proteže preko vidljivih granica Crkve na sve čovječanstvo. To je

14 U ovom se odsjeku služim jasnom raspodjelom građe u Rimu poznatog profesora i člana Međunarodne teološke komisije: AMATO, Angelo, I contenuti cristologici, u: OR, Anno CXL – N. 206 (42.543), Citta del Vaticano: 6 settembre 2000, str. 10.

jedna jedincata Božja trinitarna ekonomija spasenja koja obuhvaća čitav ljudski rod. Zato »ljudi ne mogu ući u jedinstvo s Bogom, osim preko Krista, pod djelovanjem Duha« (DI 12).

3. Treći doktrinalni sadržaj Deklaracije brani tezu: *Spasiteljsko otajstvo Isusa Krista jedinstveno je i univerzalno* (DI 13–16). Stiglo se daleko. Religijski pluralizam nije će spasiteljsku jedinstvenost i univerzalnost Kristova otajstva. Tekst Deklaracije izražava nepokolebivu vjeru Crkve: »Kao trajnu datost vjere Crkve treba čvrsto vjerovati u istinu Isusa Krista, Sina Božjega, Gospodina i jedinog Spasitelja, koji je u svome djelu utjelovljenja, smrti i uskrsnuća priveo povijest spasenja do njezinog ispunjenja, koje u njemu ima svoju puninu i svoje središte« (DI 13). Nižu se izvrsno složeni dokazi iz Biblije i Učiteljstva, koji jasno govore »da je univerzalna spasiteljska volja Jednoga i Trojstvenoga Boga jednom zauvijek ponuđena i izvršena u otajstvu utjelovljenja, smrti i uskrsnuća Sina Božjega« (DI 14).

Predlagalo se, u tome kontekstu, da se izbjegavaju izrazi – jedincat, univerzalan i apsolutan, jer bi se time pretjerano isticalo značenje i uzdizala vrijednost spasiteljskog Isusova djela. Naprotiv, Deklaracija odgovara da naš govor ništa drugo ne želi nego ostati vjeran objavljenoj istini. Uporaba tih izraza je potvrдна. Želi se reći da je Crkva od svojih najranijih početaka vjerovala u Isusa Krista, jedinorođenog Očeva Sina, koji je svojim utjelovljenjem obdario čovječanstvo objavljenom istinom i svojim božanskim životom. »U tom smislu može se i treba kazati da Isus Krist za ljudski rod i njegovu povijest ima jedinstveno i jedino značenje i vrijednost, samo njemu vlastito, isključivo, univerzalno i apsolutno« (DI 15).

Kad tekstovi Deklaracije *Dominus Iesus* odgovaraju na gornje kristološko–soteriološke zablude, prije svega žele upozoriti na dvoje: prvo, nepokolebljivu dvotisućljetnu svijest o pravoj vjeri Crkve; drugo, žele lojalno pozvati na točnije i kritičnije ispitivanje značenja simbola i pozitivnih čimbenika drugih religija, koji »uvijek treba da budu mjereni metrom jedinog Kristova posredništva« (DI 14). Ivan Pavao II., slijedeći zasade Drugoga vatikanskoga sabora, u enciklici *Redemptoris missio* (br. 46) kaže: »Upravo ta jedinstvena Kristova osobitost, koja mu daje apsolutno i univerzalno značenje, po kojemu, nalazeći se u povijesti, središte je i svrha iste povijesti: 'Ja sam Alfa i Omega, Prvi i Posljednji, Početak i Svršetak!' (Otk 22,13).«

Na kraju svoga prikaza teolog Amato primjećuje: »Teološko raspravljanje i dalje ostaje otvoreno. Zatvoreni su samo oni putovi koji vode u slijepu ulicu.«¹⁵

15 Ondje, str. 10.

Otajstvo Crkve

U tom dogmatsko–ekleziološkom razdjeljku riječ je o prvom eminentnom plodu–nastavku Kristova otajstva, o otajstvu Crkve (DI 16–22). Tri su osnovne teze nauka o Crkvi.

1. Budući da je toliko Crkava na svijetu, postavlja se pitanje: gdje je prava Kristova Crkva? O pitanju razmišlja teolog Brajičić: »Pitanje se pred nju ne bi postavljalo kad bi postojala samo jedna kršćanska crkvena zajednica, ali kako znamo, ima ih više. Uz Katoličku crkvu postoji Pravoslavna, Protestantska i Anglikanska, da ne nabrajamo različite protestantske sekte. To pitanje nije od jučer. Ono se postavlja od prvog časa otkako se Kristova Crkva razdijelila i stavljat će se sve do časa dok se svi kršćani ne sjedine u jednoj Crkvi. Stoga je ovo mjesto možda najvažnije u cijeloj Konstituciji [*Lumen gentium*].«¹⁶ Na toj se objektivno istinitoj i teološki ispravnoj platformi može i mora provoditi pravi ekumenizam, ne na drugim zamagljenim platformama.

Zato *Dominus Iesus* jasno potvrđuje stari nauk: *Jedna i jedincata Kristova Crkva nalazi se (subsistit) u Katoličkoj crkvi* (DI 16–17). Taj se klasični nauk nalazi u konstituciji Drugoga vatikanskoga sabora, *Lumen gentium*, a glasi: »Ta Crkva kao složeno i uređeno društvo na ovom svijetu postoji (*subsistit*) u Katoličkoj crkvi, kojom upravlja Petrov nasljednik i biskupi s njim u zajedništvu« (LG 8,2). Tom tvrdnjom Drugi vatikanski sabor hoće reći da jedina Crkva Isusa Krista, bez obzira na podjele i slabosti njezinih članova, nastavlja postojati u Katoličkoj crkvi. Samo je ona punina Kristove Crkve. Izvan nje postoje »elementi svetosti i istine«, vlastiti pravoj Kristovoj Crkvi (DI 17). Sukladna je s jedinim i univerzalnim spasiteljskim posredništvom Isusa Krista. Ona je vidljivo društvo (Božji narod) i spasenjsko otajstvo (Kristovo mistično tijelo), nerazdvojivo vazana sa svojom Glavom – Kristom. Krist je u njoj nazočan kao u svome tijelu i u njoj i preko nje – svojih udova (biskupa, svećenika, redovnika, laika), spasava svijet. Glava i udovi živoga tijela, iako nisu istovjetni, nerazdvojivi su. Krist i Crkva nisu »pomiješani«, nisu »odvojeni«, pa prema Augustinu, Grguru Velikom, Tomi Akvinskom zajedno tvore »čitavog Krista«. ¹⁷ Zato Novi zavjet o Crkvi govori kao »Kristovoj zaručnici« (2 Kor 11,2; Ef 5,25–29; Otk 21,2–9): Krist je zaručnik, Crkva je zaručnica; jedan je Krist i jedna je Crkva, jedna je Glava i jedno je Tijelo.

Neke su kršćanske nekatoličke zajednice sačuvalе valjano biskupsko nasljedstvo i vjeru u realnu Kristovu prisutnost u Euharistiji, pa ih se naziva partikularnim Crkvama. One imaju *udio* u jednom Božjem narodu, »gdje je prisutna i djeluje jedna, sveta katolička i apostolska Crkva« (DI 11). Takav je

16 BRAJČIĆ, Rudolf – ZOVKIĆ, Mato, *Dogmatska Konstitucija o Crkvi – Lumen gentium*, 1, Zagreb: FTI, 1977., 168–171, značajno je ondje vidjeti stavove koncilskih otaca za i protiv izraza »subsistit«, jer su upravo ekumenski razlozi svjetovali »subsistit u Katoličkoj crkvi« a ne »jest Katolička crkva«.

17 Usp. u *Dominus Iesus*, bilješku 49.

slučaj s pravoslavnim Crkvama. Postoji, dakle, samo jedna Crkva koja se nalazi (*subsistit*) u Katoličkoj crkvi.

2. *Jedincatost i univerzalnost Crkve treba vidjeti u kontekstu Božjeg–Kristova kraljevstva* (DI 18–19). Time se odbacuju protivne tvrdnje koje niječu jedinstvenost odnosa Krista i Crkve s Božjim kraljevstvom. Naprotiv, čvrsta je povezanost između Krista, Kraljevstva i Crkve. Istina, značenje im nije univočno – Nebesko kraljevstvo, Božje kraljevstvo, Kristovo kraljevstvo – niti im je univočan odnos s Crkvom. Ali »Crkva postavlja klicu i početak (*germen et initium*) Božjega kraljevstva na zemlji. Međutim, dok ona polagano raste, teži za savršenim Kraljevstvom i svim svojim silama nada se i želi da se sa svojim Kraljem sjedini u slavi« (LG 5,2).¹⁸ Time označuje svoju eshatološku dimenziju. Znači, Kraljevstvo je u našoj povijesti već prisutna stvarnost, ali će tek na kraju vremena postići puninu razvoja. O toj se dimenziji mnogo pisalo nakon Drugoga vatikanskoga sabora, često u skraćenim terminima: »već« ali »ne još« – Kraljevstvo je već tu, ali ne još potpuno. Iako, dakle, Kraljevstvo nije posve istovjetno s vidljivom i socijalnom Crkvom, nerazdvojivo je sjedinjeno s Kristom i Crkvom (DI 18).

3. Napokon se postavlja pitanje odnosa Crkve s drugim religijama (DI 20–22). O problemu smo već maloprije podosta rekli. Sada će biti dovoljno ponoviti dvije istine katoličke vjere: »Putujuća Crkva je nužna za spasenje« (LG 14), jer »Bog želi da se svi ljudi spase« (1 Tim 2,4). Slijedeći nauk enciklike *Redemptoris missio*, Deklaracija *Dominus Iesus* smatra »nužnim držati zajedno te dvije istine: to jest, realnu mogućnost spasenja svih ljudi u Kristu; drugo, nužnost Crkve da se ostvari spasenje (DI 20). Mi katolici vjerujemo da spasenje svakoga čovjeka, i nekršćana, onih »anonimnih« – ako se netko želi izraziti u Rahnerovoj terminologiji, ne događa se, a nakon Kristova povijesnog misterija ne može se dogoditi, osim u Kristu preko njegove Crkve. Nama nije znano niti ćemo ikada znati kako se to konkretno oživotvoruje u savjestima nekrštenih i koji su s njima putovi Božji (DI 21).

U tom smislu nije dovoljno misliti na Crkvu samo kao na vidljivo društvo, nego prije svega, na njezinu unutarnju mističnu, vidljivim mjerilima nedostupnu duhovnu, svetu stvarnost. Ta je uronjena u Kristovu realnost, koja se u Kristovu Duhu, znači u Duhu Svetom, izgrađuje u njegovo Tijelo zajednice svetih.

»Sestrinske Crkve«

Na tom je mjestu vrlo oportuno progovoriti o točnoj/netočnoj uporabi izraza »sestrinske Crkve«. Riječ je o dva, možemo reći našoj Deklaraciji dobro došla, najnovije objelodanjena teksta iste Kongregacije, iako su potpisana tjednima prije dokumenta *Dominus Iesus*.

18 BRAJČIĆ, Rudolf – ZOVKIĆ, Mato, *Dogmatska Konstitucija o Crkvi – Lumen gentium*, 1, str. 121–122: gdje pod raznim naslovima govori o povijesnom utemeljenju Božjega kraljevstva i o povijesnom razvoju Božjega kraljevstva.

1. Kard. Ratzinger, prefekt Kongregacije za vjeru, 30. lipnja 2000., šalje pismo svim predsjednicima biskupskih konferencija.¹⁹ U njemu upozoruje na uporabu i primjenu izraza »Chiese sorelle«, u nas uobičajeno »sestrinske Crkve«. Izraz se trajno upotrebljava u dijalogu između Katoličke crkve i Pravoslavnih istočnih Crkava. U najnovije vrijeme u stanovitim publikacijama i od nekih teologa (zauzetih oko ekumeničkog dijaloga), opazile su se pomutnje i netočnosti. Označujući, s jedne strane, Katoličku crkvu a, s druge, Pravoslavnu, izražavali su se tako da se počelo stvarati mišljenje da »jedna Kristova crkva ne postoji, nego će se ona moći ponovno uspostaviti nakon pomirenja dviju sestrinskih Crkava«. Isti su izraz neki netočno primjenjivali i na odnos Katoličke crkve, s jedne strane, i Zajednica nekatoličkih crkava, s druge strane. I tako se počelo govoriti o »jednoj teologiji sestrinskih Crkava« ili o »jednoj ekleziologiji sestrinskih Crkava«. A to je dvosmislena i nedosljedna uporaba izraza »sestrinske Crkve«, usporedi li se s izvornim značenjem toga izraza, kakav se nalazi u dokumentima Učiteljstva.

Sa svrhom da se izbjegne dvosmislenost izraza »sestrinske Crkve« bilo u uporabi bilo u primjeni, ovome pismu se prilaže *Nota*, koju je odobrio Sveti Otac, 9. lipnja 2000. Zato su njezine naznake *obvezatne*. Pri kraju pisma kard. Ratzinger moli predsjednike biskupskih konferencija da budu tumači iste *Note* pred svojim komisijama i tijelima za promicanje dijaloga: neka se uzdrže od netočnog načina govora u publikacijama i u spisima izdanim od biskupskih konferencija, pridržavajući se onoga što je rečeno u *Noti*.

2. »Nota« želi produbiti dijalog s obje strane, ukloniti dvoznačni govor i uskladiti ga s načinom Tradicije, sve do Drugoga vatikanskoga sabora.²⁰ Dva su dijela toga spisa: u prvom se iznosi povijest izraza »sestrinske Crkve«, u drugom je njegovo teološko produbljivanje.

Povijest ne pozna taj izraz u Novom zavjetu, osim neizravno (2 Iv 13). Pojavljuje se u V. stoljeću na Istoku s idejom pentarhije, tj. pet patrijarhata, na vrhu s pet patrijarha, u čemu Rimski Crkva ima *prvo mjesto* (»primatum honoris«) među patrijarhalnim sestrinskim Crkvama. Metropolit Niceta iz Nikomedije (1136.) i patrijarh Ivan X. Camateros (1198.–1206.) osporavaju Rimskoj Crkvi naslov *majke i učiteljice*, tvrdeći da je samo ona prva među sestrama istog dostojanstva. U novo doba izraz »sestre« upotrebljava patrijarh Atenagora I. Prihvaća poziv pape Ivana XXIII. na jedinstvo. On se u pismima često izražava o skorom jedinstvu sestrinskih Crkava. Drugi vatikanski sabor u *Unitatis redintegratio* (br. 14) služi se izrazom »sestrinske Crkve«. Papa Pavao VI. u breveu *Anno ineunte* upravljenu patrijarhi Atenagori I. (1967.), govori s nostalgijom o jedinstvu, o činjenici stoljetnog zajedničkog života kao

19 RATZINGER, Kard. Joseph, *Lettera ai Presidenti delle Conferenze Episcopali*, u: OR, Anno CXL – N. 251 (42.588), Citta del Vaticano: 28 ottobre 2000, str. 6.

20 CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Nota sull'espressione »Chiese sorelle«*, u: OR, Ondje, str. 6.

»sestrinske Crkve«, sve do nesporazuma i rascjepa. Ivan Pavao II. u mnogim nagovorima i dokumentima služi se izrazom »sestrinske Crkve«: u enciklici o svetoj braći Ćirilu i Metodiju *Slavorum Apostoli* (1985),²¹ u Pismu europskim biskupima o odnosima između katolika i pravoslavnih u novom društvenom poretku srednje istočne Europe (1991.), u enciklici *Ut unum sint* (1995.), osobito u br. 56. i 60.

Točna *teološka uporaba* izraza važnija je od povijesnih indikacija. Treba razlikovati: ispravno značenje od neispravnog. U *ispravnom značenju* su partikularne »sestrinske Crkve«, to jest skup patijarhata i metropolija. U tom smislu sveopća, jedna, sveta, katolička i apostolska Crkva »nije sestra nego majka svih partikularnih Crkava«, o čemu je ista Kongregacija izvijestila u pismu *Communio notio* (1992.).²² U ispravnom značenju se može govoriti i o partikularnim katoličkim, pa partikularnim nekatoličkim Crkvama; u tom smislu i Rimski Crkva (rimski biskupija) kao partikularna, »sestra« je svih partikularnih katoličkih Crkava.

Ali ovdje nije riječ tek o izrazu nego o *temeljnoj istini katoličke vjere: o jedincatosti Crkve Isusa Krista*. U stvari postoji *samo jedna jedincata Crkva*, kako je već istaknula Konstitucija *Lumen gentium* (br. 8), zatim Izjava Kongregacije za vjeru *Mysterium Ecclesiae* (1973.).²³ Prema tome izraz Crkve u pluralu može se odnositi samo na partikularne Crkve, nipošto na Katoličku crkvu, s jedne, i na partikularne Crkve, s druge strane. Tu Katolička crkva nije sestra nego *majka i učiteljica*.

Jasno je, dakle, da treba izbjegavati kao izvor nesporazuma i kamen teološke smutnje i uporabu formule »naše Crkve« – što sugerira misao da se ta formula odnosi na Katoličku crkvu i na Pravoslavne crkve (ili na jednu od pravoslavnih). Takvim pluralom ne samo na razini partikularnih Crkava nego i na razini jedne, svete, katoličke i apostolske Crkve, kako ispovijedamo u *Credo*, *zamračujemo* njezinu egzistenciju. Napokon, valja reći da se izraz »sestrinske Crkve«, potvrđen općom Tradicijom Zapada i Istoka, u ispravnom smislu može primijeniti *isključivo* na one crkvene zajednice koje su sačuvale *valjani episkopat* (nasljedstvo od Apostola do danas), i *valjanu Euharistiju* (stvarnu Kristovu prisutnost tijelom i dušom, božanstvom i čovječstvom).

21 Usp. Moje tumačenje iste enciklike u: Teološko–moralni vidici načela inkulturacije u enciklici »Slavorum Apostoli« pape Ivana Pavla II., u: *Obnovljeni život*, 41, Zagreb, FTI, 1986., 5–17.

22 CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Litterae *Communio notio* ad Catholicam Ecclesiam Episcopos de aliquibus aspectibus Ecclesiae prout est communio, 28 mairi 1992: AAS 89 (1993), 838–850.

23 SACRA CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI, Declaratio *Mysterium Ecclesiae* circa catholicam doctrinam de Ecclesia contra nonnullos errores hodiernos tuendam, 24 iunii 1973: AAS 65 (1973), 396–408.

Papa brani Deklaraciju

Poput pape Pavla VI. godine 1968., nakon kontestirane enciklike *Humanae vitae* – o ispravnoj regulaciji porođaja, nastupio je i Ivan Pavao II. u obranu ispravnosti nauka Deklaracije *Dominus Iesus*. »Na vrhuncu Jubilarne godine izjavom *Isus je Gospodin*, od mene u posebnom obliku odobrenom, htjedoh pozvati sve kršćane da svoj pristanak uza Nj obnove u radosti vjere, jednodušno svjedočeći da je On jednako danas i sutra 'put, istina i život' (Iv 14,6). Naša ispovijed vjere u Krista kao jedinog Sina, posredstvom kojega vidimo lice Oca (usp. Iv 14,8), nije nadutost koja prezire druge vjere, nego radosno priznanje, jer nam se Krist pokazao bez ikakve zasluge s naše strane. On nas je u isto vrijeme zadužio da nastavimo darivati ono što smo primili i prenositi drugima što nam je darovano; darovana, naime, Istina i Ljubav – a to je Bog – pripadaju svim ljudima.«²⁴

Papa hrabro, dakle, na sebe preuzima odgovornost za taj dokument. On pred čitavim svijetom priznaje da ga je osobno htio i odobrio; da mi katolici nismo naduti (arogantni) ako točno izjavljujemo da sve religije nisu jednake, što je ne–spravom revoltiralo druge kršćane, židove i muslimane, čak i prefekta Papinskog ekumenskog vijeća, starca kardinala Edwarda Cassidyja. Taj smatra da je »način govora dokumenta pogrešan«, iako je dao svoj pozitivan glas da se objelodani. Slično su se ponijeli i neki drugi prelati kao, primjerice, Martini, Kasper... A Konrad Reiser, tajnik Vijeća crkava, prigovara Vatikanu da se tobože služi »dvostrukim načinom izražavanja«, pa se pita kako je moguće da novi dokument Kongregacije za vjeru »ispravlja« ekumeničku encikliku *Ut unum sint*. Papa ovima i svima ostalima odgovara da dokument nikoga ne ponizuje nego im pokazuje *pravi put spasenja*. Katolici se ne hvas-taju prvorodstvom a niti se osjećaju posjednikom sve istine. Oni su samo zah-valni što im Isus ide u susret što im je povjerio da predaju drugima ono što im je darovano.

»Ispovijedamo s Apostolom Petrom«, nastavlja papa u drugom odsjeku svoga nagovora, »da 'nema ni u kome drugom spasenja' (Dj 4,12)«. Izjava *Dominus Iesus*, po tragovima Drugoga vatikanskoga sabora, pokazuje da time nekršćanima nije zanijekano spasenje nego se označuje zadnji izvor u Kristu, u kome su sjedinjeni Bog i čovjek. Bog svima daje svjetlo na adekvatan način, prema njihovoj unutarnjoj i okolišnoj situaciji, dajući im spasenjsku milost samo Njemu poznatim putovima (usp. *Dominus Iesus*, VI, 20–21). Dokument osvjetljuje bitne kršćanske sastavnice, koji ne priječe dijalog, nego pokazuju njegove temelje, jer dijalog bez temelja bio bi osuđen da se izrodi u prazno brbljanje.

24 GIOVANNI PAOLO II., *Dichiarazione »Dominus Iesus« che mi sta a cuore, approvata da me in forma speciale, possa svolgere finalmente, dopo tante interpretazioni sbagliate, la sua funzione chiarificatrice*, u: OR, 2–3 ottobre 2000, str. 1, 8–9.

Izjava, dakle, ne osporava mogućnost spasenja nekršćanima. Ona samo upućuje na to da je Krist zadnje vrelo spasenja. Uostalom, Crkva nikad nije naučavala da se samo katolici spašavaju, nego svaki koji se spašava da se spašava zaslugama Isusa Krista. Bog ima svoje putove na koje sve načine spašava ljude. Ti putovi nama nisu i ne mogu biti poznati. On daje potrebno svjetlo spoznaje svakome čovjeku, prema stanju njegove savjesti, religioznoj nadarenosti, sredini u kojoj živi. Ponovno posvijestiti te bitne sastavnice kršćanstva ne znači spriječiti *interreligijski dijalog*; znači uputiti na točne temelje dijaloga, jer dijalog bez temelja postao bi puko praznorječje.

Temelj dijaloga ne nalazi se u nekoj vrsti metareligijske filozofije koja se stavlja iznad postojećih religija da ih svisoka prosuđuje vlastitim racionalnim shvaćanjem, kriterijima i ograničenjima kao da je riječ o jednoj religiji unutar druge, na način iluminista. Danas religijska vjera treba da iz same sebe vuče načela dijaloga, ispitujući svoju unutarnju narav u svjetlu Duha Svetoga. Vjernost, dakle, vlastitoj vjeri u ponovnom otkrivanju vlastita katoličkog i kršćanskog identiteta, bez nadutosti koja prezire velike vrijednosti u drugim kršćanskim konfesijama nego djelujući u Kristovu miru i ljubavi.²⁵

U trećem razdjeljku nagovora papa Ivan Pavao II. osvrće se na »ekumensko pitanje«, jer su se neki objesili o dogmatski izraz »subsistit«. Izraz je Drugoga vatikanskoga sabora kojim se kaže »da jedina Kristova Crkva subsistira u Katoličkoj crkvi«. Nisu se sjetili prije kontestirati taj izraz iz konstitucije *Lumen gentium*. »Katolička crkva trpi zbog činjenice što su prave partikularne Crkve i crkvene zajednice s dragocjenim sastavnicama spasenja od nje odijeljene. Time dokument još jednom izražava ekumensku misao koja je u temeljima moje enciklike *Ut unum sint*. Nadam se da će ta Deklaracija, koja mi je toliko na srcu, nakon tolikih netočnih tumačenja, napokon moći vršiti svoju funkciju koja objašnjava i u isto vrijeme otvara«.²⁶

Tim kratkim i jasnim papinim riječima nestaju svi prigovori, kojekakve negativne izjave i intervjui bez sadržaja, uglavnom o drugotnim vidicima Deklaracije: o stilu, tonu, o njenoj uputnosti u Jubilarnoj godini i slično, što poplaviše glavne naslove mnogih novina i telekomunikacija, kako smo izvijestili u ovom radu.

25 BROMURI, Elio, *Nelle radici della fede le religioni del dialogo*, u: *Avvenire*, Roma: 3 ottobre 2000, str. 19, ističe bitnu papinu misao: ekumensku odgovornost ali u poštivanju identiteta.

26 GIOVANNI PAOLO II., *Dichiarazione »Dominus Iesus« che mi sta a cuore...*, u: OR, 2–3 ottobre 2000, str. 9.

WITH THE DECLARATION OF 'DOMINUS IESUS – LORD JESUS'

Ivan FUČEK

Summary

Through the declaration »Dominus Iesus« (released by the Congregation of Faith, 6 August, 2000) the author wishes to present the main elements represented in six chapters. The author is espousing the theological elements and giving and interpretation. In the introduction the emphasis is on the two elements of the same coin, that of faith and morals, indecision and faith, indecision and morals. This is all viewed through the context of numerous reactions against the document. The author turns towards the current religious relativism, theological pluralism, incorrect ecumenism (the latter in three categories; history, tolerance and dialogue). The essence of the document is shown in two parts: Christ's mystery and the mystery of the Church.

For a more thorough understanding of the document the author also interprets two of the most current documents from the same Congregation, namely the Letter sent to presidents of national Bishops' Conferences and the Note that explains the Letter, in June of 2000). The Letter gives a proper theological interpretation on the use of the term »sister churches«. It also lays out a defence on the correctness of the teachings of the »Dominus Iesus« document, which the Pope on the 1 October 2000 addressing a crowd at St. Peters square, showing that he stood behind it stated that it was »che mi sta a cuore – from my heart«. The author states that the Pope created the initiative for the document, followed its elaboration and allowed the text.

